

1157

Կրօն
եւ
գիտություն

Կ. Պոլս
1929

215
Ը-44

215

ԿՐՕՆ-ԱՍԿՐՈՅԱԿԱՆ ՀԱՐՑՆԵՐ

ԿՐՕՆ

ԵՐ

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ՓՐՕՖ. Լ. ԼԵՒՈՆԵԱՆ

ՏՊԱՐԱՆ ՍԷՆՏՐԱԼԻ

ԳԱՆԻԼ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍՅԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

1929

2010

215
h-44

ԿՐՕՆ ԵՒ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Կրօնի և գիտութեան փոխարարներութիւնը մարդկային միտքն ամէնէն աւելի զբաղեցնող խնդիրներէն մին է այսօր: Ներկայս գիտութեան դար է: Վերջին հարիւր տարուան մէջ կատարուած գիտական յառաջգիմութիւնը մարդոց զարմանք և ապշութիւն պատճառելու չափ մեծ է: Երկաթուղիի կառախումբեր ու այլազան գործարաններ բանեցնող շողիի ոյժ, բնական բաններ լուսաւորող և գիշերուան խաւարը ցերեկի փոխարկող ելեկտրականութիւն, ցամաքի վրայ սուրացող ինքնաշարժներ, օդաչու սաւառնակներ, անանցանելի բարձր լեռներու մէջ փորուած փապուղիներ, առկախ երկար կամուրջներ, ընդծովեաներ, բատիօ, հեռաձայն ու հեռագրութիւն և այլ անհամար մեծ գիւտեր, ամէնն ալ այս վերջին հարիւր տարուան գիտական յառաջգիմութիւններուն արդիւնքն են: Այս գարուն մտաւոր յառաջգիմութիւնն ու գիտական կատարելագործումները նախկին իմաստուններու աներեւակայելի ըլլալու աստիճան մեծ ու բարձր են: Ահա այս արտասովոր յառաջգիմութիւնն ու գիւտերն են որ մարդիկը նիւթապաշտութեան մղած են: Այս հնարներն ու գիւտերը ամէն օր մեր մարդկային պէտքերն ու կարօտութիւնը կը լեցնեն ու մեր ուշն ու զարմանքը կը զբաւեն: Ասոր համար մարդկային միտքը չկրնար խուսափիլ սա հարցէն. «Քանի որ աչքով տեսանելի և ձեռքով չօչափելի այսքան գիւտեր ու զարմանալիքներ կան, ի՞նչ պէտք կրօնի, հոգեւորութեան և բարոյականի նման անտեսանելի և անչօչափելի կարգ մը երեւակայական ու վերացական խորհուրդներու և հաւատալիքի: Աշխա-

տինք, արքնինք, գիտութեան ու արուեստի զարգացման միջոցներ փնտռենք: Այս է որ պիտի ապահովէ մարդոց հանգիստն ու երջանկութիւնը...» Ահա այսպէս կրօնի դէմ առնուած այս քայլը, այս անտարբերութիւնը, կը տեսնուի շատ տեղ պարզ ու որոշ կերպով, մանաւանդ Արեւելքի նորազարթ երկիրներուն մէջ:

Յաւ է ըսել թէ մտային հակումներ հոս ալ կանգ չեն առներ, այլ աւելի յառաջ կ'երթան: Գիտութեան այս յառաջգիմութիւնն ու զարգացումը կրօնի հանդէպ ոչ միայն անտարբերութիւն, այլ և երբեմն անհաւատութիւն ու յամառ ընդդիմութիւն և նոյն իսկ ծաղրանք կը ծնուցանեն: Ոմանք կը կարծեն անգամ թէ անցեալ դարու գիտական այս զարգացումն ու գիւտերը կ'ապացուցանեն թէ կրօնն անպէտ ու անհիմ բան է: Կը կարծեն, դարձեալ, թէ գիտութեան ու արուեստի այս դարուն մէջ կրօնով զբաղիլ կամ կրօնի մը հաւատալ ու յարիլ՝ տղայութիւն և տիմարութիւն է:

Տարակոյս չկայ թէ գիտութեան և կրօնի այս վէճը շատ կարեւոր ու փափուկ է և ուստի լուրջ քննութեան և հետազոտութեան արժանի: Ամէն խնդրի մէջ ուղիղ ու բանաւոր եզրակացութեան մը յանգելու համար հարկ է անխռով ու պզղ արեամբ խորհիլ և անաչառութեամբ դատել: Նոյնպէս հոս: Պէտք չէ կողմնակից ըլլալ անոնց որ կրօն կը պաշտպանեն մոլեռանդօրէն, ոչ ալ անոնց որ գիտութեամբ կը պարծին ու կը հպարտանան, այլ միայն անկողմնակալութեամբ քննել ու դատել խնդիրը:

Արդ, ի՞նչ է գիտութեանը եւ ի՞նչ է կրօնը: Պէտք է քննել այս հարցը: Կրօնը գիտութեան մարզն ու սահմանները և կրօնի մարզն ու սահմանները, և հասկցուի թէ այդ երկուստեքորայն հակառակ չեն և չեն ըլլար, որովհետեւ գիտութեան անխաղճը մէջտեղէն կը վերնայ:

64094-67

Ի՞նչ է գիտութիւնը: Գիտութիւնը կը զննէ, կը դասաւորէ բնական երեւոյթները, և կանոնի մը կ'ենթարկէ զոր բնական օրէնք կ'անուանենք: Չոր օրինակ, բուսաբան մը վարդի մը տերեւները քննելով կ'ստուգէ թէ վարդերու ո՞ր խումբին կամ դասուն կը վերաբերի: Եւ աւելի առաջ երթալով կը յայտնէ թէ ի՞նչ են անոր աճման բնական ու քիմիական գործօններն ու ազդեցութիւնները: Հող կը վերջանայ գիտութեան գործը և բուսաբանն աւելի անդին չերթար: Իսկ բանաստեղծին խորհուրդն ու զգացումներն աւելի անդին կ'երթան: Ան կը գիտէ վարդը և կարգ կանոնն ու չնորհ կը տեսնէ անոր վրայ: Կը հիանայ անոր գեղեցկութեան վրայ և պատգամ կ'ընդունի անկէ: Գիտունին համար գեղեցկութիւնն ու տգեղութիւն չկայ: Քիմիագէտը կ'զբաղի ձեռքի նիւթին վերլուծումով: Ուշադիր անգամ չըլլար անոր կարգին ու կանոնին: Իսկ բանաստեղծն անոր գեղեցկութեամբ ու բարի կազմով կ'զբաղի և բնաւ չխորհի թէ ի՞նչ բաներէ կը բաղկանայ: Ահա ո՞րչափ իրարմէ տարբեր են գիտունին ու բանաստեղծին հայեցակէտները լոկ մէկ վարդի նկատմամբ: Քիմիագէտին վերլուծումն ու զննութիւնը բնաւ չեն ազդեր և չեն կրնար ազդել բանաստեղծին զգացումներուն ու արտայայտութիւններուն:

Քայլ մը ևս կրնանք յառաջանալ նոյն վարդին ու նոյն հարցին նկատմամբ, և քիմիական բաղադրութենէ ու փոփոխումներէ և բարի կազմէ ու գեղեցկութենէ զատ իմաստ ու նպատակ տեսնել նոյն ծաղկին մէջ: Կը խորհինք թէ այդ ծաղիկը մէկ մասն է բարեկազմ ընդարձակ կեանքի մը, թէ դէպ ի կատարելութիւն ձեռք տու մը կայ բոլոր գոյակներուն մէջ և մեծ մտքի մը գրոշմն ու յայտնութիւնը կը նշմարենք Բնութեան բոլոր երեւոյթներուն մէջ: Խնդրին այս կողմն ալ բնաւ

հնետաքրքրեր գիտունը : Իմաստ ու նպատակ գիտական հետազոտութեան սահմանէն դուրս կը մնան : Գիտութիւնը կը քննէ ու կը դասաւորէ երեւոյթները և ընդհանուր կանոնի մը կ'ենթարկէ և հոն կանգ կ'առնէ : Բայց մարդկային միտքը այդ սահմանն անցնելով աւելի յառաջ կ'երթայ : Կ'ուզէ գիտնալ թէ Բնութիւնն ուրիշ՝ եկաւ և ո՛ւր կ'երթայ , և թէ Բնութեան մէջ ի՛նչ իմաստ ու նպատակ կայ : Տղայ մը կը տեսնենք մարմնով բարեկազմ և վարքով ու բարքով մաքուր : Բժիշկ մը բժշկական տեսակէտով կը դիտէ զայն և շատ բաներ կըրնայ ըսել անոր մարմնին ու անդամներուն գործունէութեան , շարժումներուն ու կանոնաւորութեան վրայ : Դիմիագէտ մը կրնայ անոր մարմնին տարրերն ու բաղադրութիւնները ամենայն ճշտութեամբ չափել ու ըսել : Սակայն զեռ ուրիշ յատկութիւններ ունի տղան : Նկարիչ մը վրձինով , բանաստեղծ մը գրիչով , կրնան մեզի պատկերացնել տղուն զեղեցկութիւնն ու վայելչակազմութիւնը : Բայց տղուն մէջ հոգի ալ կայ , նկարագրի և անձնաւորութեան պէս թաքուն զօրութիւն մը : Տղան կը ծիծաղի , կը խօսի , կը խաղայ , կը խորհի ու կը հասկնայ , կը սիրէ ու կը սիրուի : Տղան խորհուրդի և սիրոյ բաղադրութիւն է : Ահա կարեւոր ու բարոյական ոյժ մը զոր պէտք է գննել : Սակայն խնդրին այս մասը գիտութեան , բժշկութեան , բնախօսութեան սահմանէն բոլորովին դուրս կ'իջնայ :

Ահա այս անձնաւորութեան հետ է կրօնին գործը : Ոխի և ատելութեան կամ սիրոյ և անկեղծութեան , չարութեան ու ամբարշտութեան կամ սքրութեան և ուղղութեան , մղման տակ մեր նկարագրերն ու անձը չար կամ բարի կ'ըլլան և մենք ուրիշներու բարիք կամ չարիք ուզող անձեր կ'ըլլանք : Կրօնը մեր գոյութեան այս յատկութեամբ կ'ըրարի : Կրօնը մեզի կը ստիպենք

թէ մեզի պէս ուրիշներ կան աշխարհի մէջ , թէ անոնց ալ անձն ու արժանապատուութիւնը մերին չափ արժանի են յարգանքի , թէ բոլոր արարածներուն բարձրագոյնը մարդն է և բոլոր արարածները սուրբ նպատակով մը գոյութիւն առած են : Ան մեզ անձնասիրութեանէ ազատելով այլասիրութեան կ'առաջնորդէ , և կը ստիպենք այս մեծ ու սուրբ նպատակը ճանչնալ ու ըստ այնմ շարժիլ թէ՛ մեր կեանքին և թէ՛ ուրիշներու հետ մեր յարաբերութիւններուն մէջ :

Հոս ոչ մէկ հակառակութիւն կայ գիտութեան ու կրօնի միջև : Հակառակութիւնը գոյութիւն կրնայ ունենալ կեղծ ու մոլեռանդ կրօնի և մակերեսային գիտութեան միջև : Եթէ կրօնամուրը ձեռնարկէ կրօնն իր մարդէն հանել և իր ծուռ ու թերի կրօնական չափով կշռել երկրաբանութիւն , աստղաբաշխութիւն և ուրիշ ուսումներ ու գիտութիւններ , ահա այն ժամանակ բուն հակառակութիւն ու վէճ կը ծագի կրօնի ու գիտութեան միջև : Չոր օրինակ , եթէ այն կրօնամուրը իբրև կրօնական հաւատքի յօդուած ընդունի և յայտարարէ թէ բոլոր տիեզերքը վեց օրուան մէջ ստեղծուեցաւ , կամ թէ երկիրն արեւուն շուրջ չդառնար , այլ արեւը կը դառնայ երկրի շուրջ , այսինքն թէ երկիրն անշարժ է , իսկ արեւը շարժուն , և եթէ բնական երեւոյթները բնական կանոններէն ու օրէնքներէն հանէ ու զեւերու և ողիներու վերագրէ , դարձեալ բուն վէճ ու հակառակութիւն կը ծագի կրօնի ու գիտութեան միջև : Անտարակոյս այս հակամարտութեան պատճառը գիտութեան ու կրօնի բնութեան մէջ չէ , այլ կրօնի այնպիսի իմաստ ու իրաւասութիւն մը ընծայուելուն մէջ , որ չվերաբերի անոր մարդին : Նմանապէս եթէ գիտունը չչատանայ ստեղծուածները բնական կանոններով ու օրէնքներով մեկնելով ու ձեռնարկէ ուրանալ

անոնց՝ ստեղծման բարձր նպատակն ու անոնց գեղեցկութիւնն ու բարեկազմութիւնը, դարձեալ բուն վէճի ու անհամաձայնութեան դուռ կը բացուի կրօնի ու գիտութեան միջև։ Ասոր պատճառը գիտութեան բնութեան մէջ չէ, այլ գիտունին գիտութեան սահմանն անցնելուն մէջ։

Գիտութիւնը ծագումի, նպատակի և վախճանի հարցերու հետ գործ չունի և ունենալու չէ։ Ասոնց հետ փրկութեան գիտութիւն և կրօն միայն գործ ունին։

Ասոր համար վէճ և հակառակութիւն չըլլար ճշմարիտ գիտութեան և ճշմարիտ ու մոլորանշանութեան գերծ կրօնի միջև։ Քիչ մը եւս յառաջ երթանք և բացատրենք։ Ճշմարիտ գիտութիւնը շատ ծառայութիւն մատուցած է կրօնի և կրնայ ըսուիլ թէ կրօնի լրացուցիչն է։ Գիտութիւնը, ամէն բան անկողմնակալութեամբ և առանց կանխակալ կարծիքի կամ համոզման քննել և ուղիղ խորհիլ սորվեցնելով, ուղղակի կրօնի կ'օգնէ և կ'սպասաւորէ։ Գիտութիւնը մեծ գործ ու ազդեցութիւն ունի կրօնն առասպելներէ և նախապաշարումներէ մաքրագործելու մէջ։ Գիտութիւնը, Բնութեան և արարչագործութեան վսեմութիւնը, կարգ կանոնն ու դաշնաւորութիւնը և բոլոր արարածներու կատարելագործման ու յառաջդիմութեան սկզբունքներն ու ազդակները ցուցնելով, մաքրագործեց ու բարձրացուց մեր մտածումներն ու համոզումները մեծապատ Սրարչին վերաբերմամբ և նոր ու ճշմարիտ խորհուրդ ու հաւատք տուաւ մեզի։ Գիտութիւնն յայտնեց ու հաստատեց թէ Աստուած կոյրղկութեան և ըստ հաճոյս գործող բռնապետ մը չէ, այլ բնական օրէնքով ստեղծագործող վստահելի էակ մը։ Աշխարհը քմահաճ խօսքով ստեղծած և իր բազմին ձգելով մէկ կողմ քաջուած Աստուած մը չէ, այլ ամէն ինչ օրէնքով ու կանոնով

ստեղծելով կը մղէ գէտի բարձրը, կատարեալը, և անգաղար կը գործէ տիեզերքի մէջ։ Ահա այս համոզումները, որ մեր կրօնին ու հաւատքին մեծ հիմն են ու մեր նախահայրերէն մեզի աւանդուած են գիտական սկզբունքներու և գիւտերու, մեծ Սրարչին ու ստեղծուածներու նկատմամբ, մեզի փրկարար ուղեցոյցներ են, և ամէնը գիտութեան կը պարտինք։

Հարցին այս մասը գէթ այսչափ բացատրելէ ետև դառնանք բուն հարցին, այն է նպատակին ու վախճանին։ Ինչպէս ըսինք վերը, ներկայս գիտութեան դար է։ Այսօր նիւթական ու բարոյական բոլոր մեր պէտքերը գիտութեան յառաջդիմութեան ու կատարելագործման հետ կապ ունին, և անով կը լեցուին։ Գիտութիւնն է որ կը կանոնաւորէ ու կը զօրացնէ մեր կեանքը, կ'ապահովէ մեր հանգստութիւնը, և տարակոյս չկայ թէ գիտական ամէնօրեայ նոր գիւտեր ու կատարելագործումներ աւելի եւս պիտի ապահովեն մարդոց հանդիստն ու երջանկութիւնը։ Կարելի է մտածել թէ յառաջդիմութեան ու կատարելագործման այս դարուն մէջ կրօնի պէտք կա՞յ այլեւս։ Դարձեալ, հանգերձեալ կեանքի, ևն. նկատմամբ կրօնի յայտարարութիւնները միթէ առասպել չեն։ Դարձեալ, կենսական գործերու մէջ չենք կրնար կրօնը զանց բնել։ Դարձեալ, մարդոց ճշմարիտ պէտքերը գիտութեանէ և արուեստէ կախեալ չեն։ Այս յառաջդիմութիւններուն ու կատարելագործումներուն մէջ մարդիկ այլեւս կրօնի պէտք ունին։ Համառօտի ու բացայայտօրէն խօսելով, կրօնի պէտք կա՞յ։ Եւ եթէ կայ, ինչէ՞ն և ինչո՞ւ։

Ահա հարցին էութիւնն հոս է, և լրջօրէն կարեւոր ու փափուկ է և յառաջդիմական սա դարուն մէջ մեծ ուշադրութեան արժանի։ Ուստի սա կէտերը կը ներկայացնենք.

Մարդկացին միտքը լոկ գիտութեամբ և արուեստով չգոհանար և կ'ուզէ անպատճառ աւելի անգին երթալ: Գիտութիւնը կը քննէ լոկ զէպքերը և կը ցուցնէ թէ ի՞նչպէս տեղի ունեցան: Իսկ մարդկացին միտքը աւելին կ'ուզէ. կ'ուզէ գիտնալ զէպքերուն պատճառներն ու ազդակները և նշանակութիւն տալ անոնց: Զոր օրինակ, հիւանդութիւն մը կու գայ և գերեզման կ'իջնցնէ ընտանիքին մէկ անդամը: Իժիշկը կը բացատրէ թէ հիւանդութիւնն ի՞նչպէս եկաւ և մանրէնները ի՞նչպէս աւերեցին հիւանդին մարմինը: Անապա է ինչ որ գիտութիւնը մեզի կը ծանուցանէ: Շատ կարեւոր է արդարեւ, վասն զի մեզի տեղեկութիւն կու տայ մանրէններու և ուրիշ բաներու վրայ: Սակայն ասով չենք գոհանար: Կ'ուզենք նաև գիտնալ թէ հիւանդութիւնն ուրկէ՛ եկաւ և ի՞նչ կը նշանակեն այս հիւանդութիւնն ու մահը: Մեզի դժուար կու գայ մեր ընտանիքին մէկ անդամը և կամ սիրելի մը յաւիտենապէս կորսնցնել: Այս դժուարակ զգացումներուն տակ լոյս մը, ազատման ձամբայ մը կը փնտռենք: Այս մտածումներն անդուէ կը գրաւեն մեր միտքն ու խորհուրդը: Ինչո՞ւ մեր սիրելին մեկնեցաւ մեզմէ: Ի՞նչ իմաստ ունին կեանքն ու մահը: Ասոնք կը մտածենք և հասկնալ կ'ուզենք:

Նախնի եպիկուրեաններ երջանկութիւն և հանգիստ փնտռեցին աշխարհի մէջ և ամէն բաներու արժէքը չափեցին այն հաճոյքով ու վայելքով զոր կու տան անոնք: Ի՞նչ աղէկ... Սակայն հաճոյք ու վայելք տուող բաներու հետ ցաւ ու դառնութիւն տուող բաներ ալ կան աշխարհի մէջ: Վիշտ ու ցաւ հաճոյքի և վայելքի չափ անբաժան մասն են մեր անձնական փորձաութիւններուն: Այս աշխարհի մէջ ոչ մէկ անձ միշտ ուրախ ու երջանիկ կ'ապրի: Հետեւաբար եպիկուրեան գրութիւնն անգործական է և պարապ:

Հին Ստոյիկեան փիլիսոփայութիւնն ալ կ'ընդունէր վշտի ու ցաւի գոյութիւնը կեանքի մէջ, բայց կը սորվեցնէր անտարբեր մնալ անոնց դէմ: Կը պատուիրէր չազդուիլ հաճոյքէ ու վայելքէ, ցաւէ ու վշտէ: Սակայն ի՞նչ օգուտ, այս ալ կարելի չէ: Երբ մեր սիրելին կը կորսնցնենք, երբ առողջութենէ հիւանդութեան, հարստութենէ աղքատութեան մէջ կ'իյնանք, Ստոյիկ ըլլալ ու չազդուիլ՝ միայն տեսականօրէն կարելի է: Իրապէս ու գործնականապէս անկարելի է բոլորովին: Անտարբերութեան վարդապետութիւնը չընջեմեր տպաւորութիւնները և չհանդարտեցնէր մեր սիրտերը: Մեր միտքն անդադար ինչո՞ւ կը հարցնէ և կը պնդէ գիտնալ թէ ի՞նչ է կեանքի անցքերուն ու զէպքերուն նպատակն ու վախճանը: Եւ այս՝ արարածի և Արարչի վերաբերեալ խնդիր է, որ կրօնական է: Կեանքի երջանկութիւնը սրտի զգացումէ և հաւատքէ կախեալ է մանաւանդ քան արտաքին ազդեցութիւններէ: Կրօնն է միայն որ մեզի կը պարգեւէ իրական այս երջանկութիւնը: Ըսել է թէ լոկ գիտութիւն անբաւական է մարդոց հանգիստն ու իրական երջանկութիւնն ապահովելու համար: Հոգեւոր հաւատալիքի և ծանօթութիւններու ալ կարօտ ենք: Ճշմարիտ կրօնն է որ մեզի կը սորվեցնէ կեանքի իրադարձութիւններն ու ճշմարիտ կացութիւնը և կը յայտնէ անոնց նշանակութիւնն ու նպատակը: Կը սորվեցնէ թէ նիւթին ետեւը միտք կայ, կեանքի մէջ ու ետեւը հոգի և բոլոր աշխարհներուն ու ստեղծութեան մէջ էակ մը՝ գիտցող, տեսող ու սիրող: Այսպէս մեզի հաւատք ու զօրութիւն կը պարգեւէ: Անզղիացի բանաստեղծ մը մեծ ճշմարտութիւն մը կը յայտնէ, երբ կ'ըսէ թէ կեանքը արցունքի ձոր մը չէ, այլ մեր հոգիներուն աճում տուող հովիտ մը: Գիտնալու ենք թէ կեանքը և կեանքի զէպ-

քերը մեզի թշնամի չեն, այլ բարեկամ, թէ մահն առելի վնաս, օգուտէ աւելի աւեր, յառաջ կը բերէ :
 դէտ մը չէ, այլ աւելի ընդարձակ ու անվախճան կեանսյօր մարդոց դժբախտութիւններուն ամէնէն մեծն ու
 քի մը գուռ : Անա ասոր համար չենք գոհանար կեանքըսկալին գիտութեան պակասէ չէ որ յառաջ կու գայ,
 սոսկ գիտական մեկնութեամբ և կ'ուզենք հոգեւոր սոյլ գիտութիւնը բարիի չճառայեցնել :
 աւելի սուրբ մեկնութիւն մը, զոր կրօնը միայն կա : Ի՞նչպէս պիտի քակուի այս կարեւոր հանգոյցը և
 ըող է տալ :

Դարձեալ, ներկայս գիտութեան ու գիւտերոտայ գովելի բարք : Ո՞վ պիտի սորվեցնէ զիրար սիրել :
 դար է : Մարդս արտասովոր գիւտերու և հնարքներովնայ մէկը շատ ուսեալ ըլլալ, և բնագիտութիւն,
 շնորհիւ մեծ ուժի և զօրութեան տէր է այսօր : Ծովերունալուծութիւն, աստղագիտութիւն և այլ նման ու-
 ամեհի ալիքներուն վրայ ահագին նաւեր կը սուրբաւորման գիտնալ ու միեւնոյն ժամանակ անբարոյ ըլլալ
 ցնենք, ցամաքի վրայ ալ փոքրիկ մեքենայով մը հաւ ուրիշներ չսիրել ու չջարգել : Գիտնալու ենք թէ
 բիւրաւոր կառքեր : Ուրիշ մարդերու մէջ ևս ոյժ, զօրարոյական ու նկարագիր կապ ունին ստեղծուածներու
 բութիւն ի յայտ կը բերենք և դեռ աւելի մեծ գործեր գոյակներու հիմին ու ծագման վերաբերեալ մեր դա-
 պիտի կատարենք գիտական յառաջընթացութեան ու կաշափարներուն ու համոզումներուն հետ : Եթէ այս
 տարեւազործումներու շնորհիւ : Սակայն մարդկութեան շղարհները կոյր բախտին ձեռքն են, ուտենք և
 առջև ցցուող ամենադժուարին հարցերէն մին այլմէնք, ուղիղն ու չուղիղը չփնտռենք, հաճոյքով ու
 սօր սա է թէ ի՞նչպէս պիտի գործածուին այս ոյժերը : Երբեք զուարճանանք, ժամանակ անցնենք... : Իսկ
 ու զօրութիւնները ողորկ, կանոնաւոր ու բարեոյթ թէ տիեզերքն ու կեանքը իրաւունքի և արդարու-
 կերպով : Լաւ է ուժի և զօրութեան տիրանալ : Սա թեան, բարիքի և առաքինութեան, վրայ հիմնուած
 կայն աւելի լաւ ու կարեւոր է այդ ուժին գործածման, կարելի չէ որ վերոյիշեալ կերպով ապրինք : Մար-
 նագատակն ընտրել : Այն նոյն ոյժը որ կրնայ գործածուիլ անհոգ անհոգ շատ կրօնա-
 ուիլ լեռներ ծակելու և փապուղիներ շինելու համար էր ըլլալուն հետեւանք չեն, այլ կեղծ կրօնասէր ըլ-
 կրնայ նաև գործածուիլ միլիոնաւոր մարդիկ սպանալուն : Մինչ լեզուով կը դաւանին թէ հաւատացեալ
 նելու և անհետացնելու համար : Այն նոյն դեղը զոյն, սրտով կ'ուրանան : Աստուածային զօրութիւն ու
 կրնանք գործածել հիւանդ մը առողջացնելու համար : Երկու թիւն լեզուով միայն կ'ընդունինք : Սակայն կրօ-
 կրնանք նաև գործածել մարդ թունաւորելու համար : Ե կարգ մը արարողութիւններ կատարելու և հանգա-
 Դրամն ալ ոյժ է : Կրնանք ծառայեցնել զայն մարդոցակներ դաւանելու մէջ չկայանար, այլ Աստուծոյ ար-
 բարօրութեան ու երջանկութեան, օգտին ու խաղաչարութեան ու բարութեան հաւատալով ապրելու մէջ :
 զութեան և այլ նման նպատակներու : Կրնանք նաև թէ մարդիկ զայս չսորվին և այս ճշմարիտ ճամ-
 ծառայեցնել մեր անձնասիրական տենչերուն : Գիտութեան չհետեւին, երջանկութիւն ու փրկութիւն չկայ
 թիւնն ալ ոյժ է : Սակայն ինքնահաւան, ամբարտաւորեաց համար : Պէտք է որ իրարու անդամակից ու օգ-
 ւան և անբարոյական մարդու մը ձեռքին մէջ չտանկալան մարդիկ սորվին իրարու հետ իրաւունքով ու

գիտութեան գանձերուն: Սակայն գիտութիւնը չկրնա
 մեզ ազատել բարոյական այս ինկածութենէն, հոգեւոր
 այս թշուառ ու ստորին վիճակէն: Այս մեր մարդկային
 բնութեան յատուկ հարց է, և միայն ճշմարիտ կրօնու
 ու կատարեալ հաւատով կրնայ լուծուիլ: Ամէն մար
 սիրող, արդար ու ողորմած Աստուծոյ ի սրտէ հաւա
 տալով կարելի է ստանալ բարոյական ու հոգեւոր այ
 կարողութիւնը: Զգուշանալ պարտիմք կարճատեսու
 թենէ և կարճատեսութենէ: Մարդս միտք ունի, խել
 ունի, և գիացող, մտածող ու մեռնող էակ է: Անա ասոյ
 համար ալ կարօտ ու ծարաւի է գիտութեան: Սակայն
 պէտք չէ մոռնալ թէ միեւնոյն ժամանակ հոգեւոր էակ
 է և ունի բարին չարէն, լաւը վատէն զանազանող կա
 րողութիւն մը, խիղճ և հոգի: Ասոր համար ալ կը կա
 րօտի ճշմարտութեան, բարութեան և սիրող Աստուծոյ:
 Հետեւաբար կատարեալ մարդուն համար կեանքի լաւա
 գոյն կերպն է թէ՛ գիտուն, թէ՛ կրօնասէր ըլլալ, այս
 ինքն թէ՛ գիտութիւն սիրել և թէ՛ զԱստուած: Ահա
 այս ըլլալու է մեր ջանքին ու ճիգին նպատակը: Ան
 հատական ու ընկերային բարեկեցութեան ու երջան
 կութեան հասնելու համար ոչ տգէտ կրօնասիրութիւն,
 ոչ ալ գիտութիւն ու անկրօնութիւն օգուտ ունին:
 Կեանքի մեծագոյն պարտականութիւնն է միտքն ու հո
 գին հաւասարակշիռ ու լիովին ներգաշնակ վիճակի մէջ
 պահել:

244

« Ազգային գրադարան »

NL0028160

1157